

Müberra GÜRGENDERELİ, **Hasan Ziyâ’î Hayatı-Eserleri-Sanatı ve Divanı (İnceleme-Metin)**, Kültür Bakanlığı Yayınları; 2981 (Yayımlar Dairesi Başkanlığı Sanat-Edebiyat Eserleri Dizisi; 440-155) Ankara 2002, XIII, 395 s.; ISBN 975-17-3003-1

Sevgi ÖZTÜRK*

Bosnalı Divan şairlerinden Hasan Ziyâ’î’nin tek nüshası mevcut Divanı, Yrd. Doç. Dr. Müberra Gürgendereli tarafından tozlu kütüphane rafları arsından çıkartılarak günümüz edebiyatına kazandırılmıştır. Basılan bu eser Gürgendereli’nin, Prof. Dr. Süreyya Beyzâdeoğlu tarafından yönetilen Doktora tezinin genişletilmiş şeklidir. Eser XIII, 395 sayfadır.

Eser, Hasan Ziyâ’î’nin hayatının, eserlerinin ve özellikle Divanının teferruatlı olarak ele alındığı bir çalışmadır.

Kitap, “Sunuş” ve “İçindekiler” kısmından sonra “Önsöz”le başlamaktadır. Eserde toplam üç bölüm mevcut olup, kitabın son kısmında da şahıs, yer ve eser adlarından meydana gelen, özel adlar indeksi bulunmaktadır.

Birinci bölümde, şâirin hayatı, edebî şahsiyeti ve eserleri hakkında bilgi verilmektedir. Bu bilgiler yine şairin kendi eserlerinden olan Kıssa-i Şeyh Abdürrezzak Mesnevisi’nden ve Divanından derlenen bilgiler ışığında olmuştur. Yazar, bu bölümde şairin hayatıyla ilgili bilgilerin azlığını ve Kafzâde Faizî’nin “Zübdetü’l-Eş’ar” adlı tezkiresi dışında diğer tezkirelerde şairle ilgili bilgiye yer verilmediğini belirtmektedir.

“Doğum tarihi bilinmeyen Ziyâ’î XVI. Yy.ın ilk yarısında Mostar’da doğmuştur. Arapça ve Farsça’ya vâkıf olan şâir, ömrünün son yıllarında vaizlik de yapmıştır.”(s.1) Gürgendereli, bu bilgiler ışığında şâirin orta derecede bir tahsil görmüş olabileceğini belirtir. Şâir, meşhur Mostar köprüsünün inşasına da bir tarih düşürmüştür.

Kavs-i kuzahun ‘aynı bir köpri binâ itdi

Var mı bu cihân içre mânendi hey Allâhum

* Trakya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Edirne.

‘İbretle bakup didi târîhini bir ‘ârif
İl geçdügi köprüden biz de geçerüz şâhum
T. 1/1,2

Şâirin ölüm tarihi Zübdetü'l-Eşâr'da H. 992 (1584) olarak verilmiştir.

Bu bölümde, yazar, Hasan Ziyâ'î'nin üç eseri hakkında bilgi vermektedir. Bunlar Divan, Kıssa-i Şeyh Abdürrezzak ve Varka vü Gülşah adlı eserlerdir. Hasan Ziyâ'î divanında 12 kaside, 1 terkîb-bend, 1 terci-bend, 1 muaşşer , 1 müseddes, 4 muhammes, 510 gazel, 14 tarih, 12 muamma, 57 kıt'a, 29 müfred ve matla' bulunmaktadır. Divanın sonunda, H. 992'nin Rebû'l-âhirinde Mostar'da yazıldığı not edilmiştir.(s.8)

Hasan Ziyâ'î iyi bir şâir olduğu halde yaşadığı zamanda şöhret bulamamasını “alçak bir vilayette kalmasına” bağlar.(s.3)

Şâirin sanatıyla ilgili kısımda, Ziyâ'î'nin şiirlerinde Rumeli şâirlerine has özelliklerden olan gelenek, görenek ve âdetlere yer vermenin önemli bir özellik olduğu dile getirilmiştir.(s.13)

Yazar, şâirin sade ve samimi şiirler yazmasının ve şiirinde mahalli renklere ve orijinal söyleyişlere, atasözleri ve deyimlere, halkın yaşayışına ve geleneklerine yer vermesini Rumeli şâirlerinin ortak özelliklerinden saymıştır.

Şâirin atasözü ve deyimleri kullanmadaki ustalığı şu örnek beyitlerle dile getirilmektedir:

İki eli taşun altında kaldı Ferhâdun
Terahhum itmedi Şîrîn gelüp yazuklar ana
G.28/4

Merhabâ itmek için ança du'âlar kıldum
Şâyed idem el uzunluğımı şâhâ kes elüm
G.296/4

“Sade, akıcı ve samimi bir söyleyişi olan şâirin gazellerinin redifleri çoğunlukla Türkçe kelimelerden meydana gelmektedir.”(s.14)

Divandaki şiirlerde yer alan orijinal fikirlere ve yeni söyleyişlere şöyle değinilmiştir. “Klasik edebiyatımızda sevgilinin saçının rengi siyahtır. Ziyâ'î bir beytinde saçları sarı olan bir güzelden bahseder. Bu yeni söyleyiş bize Nedim'i hatırlatır.”(s.15)

Her kaçan kim yüzine ol saru kâküller düşer
Mülket-i İslâma san cünd-i benî asfer düşer
G.150/1

“Şâirin gözlerini demirli bir pencereye, kaleminin yontularını da sevgilinin kaşına benzetmesi yeni söyleyişler olarak kabul edilebilir.”(s.16)

Fıkr-i kalbünle revzen-i çeşmüm
Gûyiyâ bir demirli penceredür
G.133/4

Hâme yonsam kaşların vasfını yazmak kasdına
Gösterür şekl-i hilâli her tırâşum gâlibâ
G.12/3

“O, şiirinde yeni hayal ve tasavvurlara da yer vermiştir. Kar yağışını, felek değirmenin un öğütmesi şeklinde tasvir etmesini kendisi de “turfe hayâl” olarak ifade eder”(s.49)

Kar yağdukça düşer hâtıra bu turfe hayâl
Âsiyâb-ı felek un atdı ne gam yir fukarâ
K.2/7

“Karın yağışıyla ilgili diğer bazı orijinal hayaller ise şunlardır:
Güneşin balık burcunun pullarını kazması;
Hût burcını güneş var ise sayd itdi yine
Kazır anı dökülen pullarıdır berf-âsâ
K.2/3

Beyaz arıların cihâna bela taşıması;
Kar yagar sanma cihâna niçe zenbûr-ı sefid
Hâsılı bal yirine götürür aldı belâ
K.2/5

Feleğin yaz defterini yırtıp atması;
Yırtup atdı var ise defter-i sayfî gerdûn

Hurde-i kâgıda benzer dökilen berf-i şitâ

K.2/10

Dehr kocakarısının ak saçlarını dökmesi;
Derdi mi dökdi saçın pîre-zen-i dehr yolar
Dökilen ak saçıdur berf degüldür hakkâ

K.2/15”(s.49)

Gürgendereli, şâirin, bazı kasidelerinde alışılmış kaside anlayışının dışına çıktığını, süslü ifade ve mübalağalı övgülerden uzak durduğunu belirtir. “Hâne-i Virâne ve Sengistan kasideleri hem muhteva hem de şekil özelliği bakımından alışılmış kasidelerden farklılık gösterir. Bu iki kaside daha çok realist, sembolik ve mizahî anlayışta örnekler olarak ele alınabilir. Şâir, evini anlattığı Hâne-i Virâne kasidesinde hem kendisiyle hem de eviyle inceden inceye alay etmektedir. Bu da şâirin şiirinde orijinal olarak görülebilecek bir diğer unsurdur.”(s.16)

Şöyle evdür mâl-ı meyyîden mezâd olınsa ger

Bir pula teklîf olınsa kimse olmaz müşterî

K.11/9

Tahtalar feryâd ider sarsar der ü dîvârı hep

Rûzgârın her kaçan dokınsa bâd-ı sarsarı

K.11/16

Perdesi açık vilâyet ehline benzer hemân

Perdesin yıllar harâb itmiş açılmış her yiri

K.11/25

Eserin ikinci bölümü divan incelemesinin yapıldığı kısımdır. Bu bölümde divan şekil ve muhteva açısından incelenmektedir. Şâirin kullandığı nazım şekilleri hakkında ayrıntılı bir bilgi verildikten sonra divanda kullanılan vezinlerin nazım şekillerine göre dağılımı yapılmıştır. “Kafiye ve Redif” başlığı altında da divanda kullanılan Redifler tek tek tespit edilmiş ayrıca kullanılan kafiyeler ve redifler gazel numaralarıyla verilmiştir.

Eserde, Rumeli şairlerine has özellikler başlığı altında Ziyâ'î'nin şiirlerinde rintlîğin önemli bir yeri olduğu belirtilir. Ayrıca dervîş, ışık, abdal, kalenderi, hıristiyanlık kültürü, Rumeli'ye ait yer adları örnek beyitlerle tespit edilmiştir. Devrin âdet, gelenek ve inanışlarına şairin bazen doğrudan işaret ettiği bazen de anlatmak istediği duyguyu dile getirmek için bir vasıta olarak kullandığı söylenmektedir.

Miyânuna yakışdı zer kemer hûb oldu ortalık
Libâs-ı nâzı geydün vir lebünden bûse helvâlık

G.215/1

Hastelendi görüp ey gül lebüni gonca-i bâg
Tamzurur penbe ile ebr-i bahâr agzına su

G.380/4

Eserin “Dil ve Uslup Özellikleri” kısmında şâirin sade bir dil kullandığı, şiirlerinde Arapça ve Farsça kelimelere nispeten Türkçe kelimelerin çoğunlukta olduğu belirtilmiş ve metinde karşılaşılan Eski Anadolu Türkçesi dil hususiyetlerine de dikkat çekilmiştir.

“Atasözleri, Güzel Söyleyişler ve Deyimler” başlığı altında, atasözü ve deyimlerin sıkça kullanıldığı belirtilmiş ve divandaki ilgili örnekler tespit edilerek sıralanmıştır.

“Dilin kemiği yok.”
Çiyner dilin inanma ana dilde kemik yok
Agyâr-ı seg emdüm dirse dilini yârun

G.241/2

“El için ağlayan gözsüz kalır.”
Aceb mi destüni yâd eyleyüp kör olsam aglarken
El için ağlayan gösüz kalur dirler gözüm nûrı

G.493/4” (s.52)

Eserin üçüncü bölümünde Türkçe kasideler, musammatlar, gazeller, tarih ve muammalar, kıtalar ve müfredlerden oluşan divan metni bulunmaktadır. Ayrıca şâirin Farsça yazılmış 1 kaside, 14 gazel ve 1 kıt'ası Türkçe şiirlerinden sonra Farsça şiirler başlığıyla

eserde bulunmaktadır. Bu bölümde metindeki bariz vezin bozuklukları ve yanlış yazılışların yanı sıra vezni ve anlamı tamamlamak için yapılan ilaveler dipnot olarak gösterilmiştir.

Dîbâce kısmında, Arapça ifade ve söyleyişlerle, ayet ve hadislerin dipnotta Türkçe açıklamasının verilmesi metnin anlaşılması açısından son derece faydalı olmuştur. Şâirin Farsça şiirlerinin verildiği kısımda da şiirlerin Türkçe açıklamaları yine dipnot şeklinde verilmiştir.

Eserin “Kaynakça” kısmı da ayrıntılı ve titiz bir çalışma yapıldığının en büyük göstergesidir.

Gürgendereli, hazırladığı bu eserle, Divan edebiyatımızın şiirdeki ustalığına rağmen zamanında şöhret bulamamış Bosnalı şâiri Hasan Ziyâ’î’yi hayatı, sanatı ve eserleriyle bizlere ayrıntılı bir şekilde tanıtmış ve tek nüshası bulunan divanını edebiyatımıza kazandırmıştır.